

Goran Tribuson

Povijest pornografije

Goran Tribuson: Povijest pornografije

Biblioteka Stilit

Urednik Marko Gregur

© Goran Tribuson i Neolit, 2026.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez pisanog dopuštenja nakladnika.

Otisnuto u siječnju 2026.

ISBN: 978-953-8563-15-7

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske

Knjiga je objavljena
uz potporu Grada Koprivnice

I oni skupiše dojmove svoga života.
Jedan i drugi ga je promašio, onaj koji je sanjao o ljubavi,
kao i onaj koji je sanjao o moći. Koji je tome razlog?
„Možda pomanjkanje pravca“, reče Frederik.
„Kod tebe moguće. Ja sam naprotiv griješio zbog pretjerane
marljivosti, ne vodeći računa o tisuću sporednih stvari.
Imao sam previše logike, a ti previše osjećaja.“
Zatim su krivili slučaj, prilike i doba u kome su se rodili.

Gustave Flaubert, *Sentimentalni odgoj*

Jadni svi mi, ako ćemo pravo.

Graham Greene, *Treći čovjek*

Tko je? Nitko, prijatelju. Samo koraci u noći.

Raymond Chandler, *Playback*

PRVO POGLAVLJE

I.

„Pogreb je sasvim loš kao krajnji ishod nečijih životnih planova, ali je sasvim dobar kao početak romana. Pa, sad, ako baš želiš nešto napisati o svemu...“ rekao je Miki Grabar i nemoćno slegnuo ramenima, nakon što je donio vijest o tome kako je u lokalnu mrtvačnicu s jugoslavenko-talijanske granice dopremljen zakovan metalni lijes s tijelom našeg prijatelja Čede Kralja – Delona.

Ništa nisam želio napisati; želio sam samo neko vrijeme biti sam i baviti se nekom trivijalnom, besmislenom radnjom – buljiti kroz prozor ili u bjelinu zida.

„Vijesti o smrti kao da dolaze baš onda kad ne trebaju“, dodao je Miki, valjda i sam svjestan da je izrekao neprikladnu i šuplju frazu. Htio sam mu reći kako bi moj pokojni ujak Emil zacijelo rekao kako nema tog vremena, prikladnog za vijesti o smrti, ali mu nisam rekao ništa.

„Zbog ovog se nećemo napiti?“ upitao je Miki, zastao nesigurno, a onda polako krenuo van.

„Nećemo“, otpovrnuo sam poluglasno, pustivši ga da ode.

Nekoliko telefonskih poziva, što je uslijedilo tog dopodneva, uvjerilo me da o Delonovoj smrti ne znaju već

samo prijatelji i poznanici, nego da o njoj govorka i bruji čitav grad, ne samo zbog toga što su ga svi poznavali nego i zato što je ta smrt, sudeći po zakovanom lijesu, morala biti sasvim neuobičajena. Nemajući živaca da uvijek iznova razglabam ono malo poznatih mi činjenica, isključio sam telefon.

„Što sad uraditi?“ pitao sam se, u stvarima smrti, sućuti i pogreba, pravi i nepopravljivi neznanica. Odjuriti do Delonovih roditelja i ponuditi im kakvu-takvu pomoć, ukopčati telefon i nazvati Irenu, naručiti vijenac? Od svih mogućih izbora najprikladnijim mi se učinilo pobjeći, sjesti s Mikijem u njegov raštelani auto i zbrisati s mjesta događaja. Baš kao što smo već jednom i uradili. Ali, kao i sva laka rješenja, ni ovo nije dolazilo u obzir. Trebalo je stisnuti zube i otrpjeti.

Otac je došetao do telefona, promrmljao nešto u uključio ga u utičnicu. Čim je to uradio, aparat je zazvonio. Prišao sam mu i ne dižući slušalicu ponovo ga isključio.

Nakon toga otišao sam u sobu, pronašao na dnu ormara kartonsku kutiju i počeo prekopavati po brdu starih fotografija. Osim školskih, nije bilo nijedne s Delonovim likom.

Zapravo, stereotipno će zazvučati da nas je Delonova smrt ispunila iznenađenjem i boli, ali su okolnosti u kojima se zbilja bile sasvim u sferi naših nagađanja. Ljepotan, šarmer, bonvivan, svjetska skitnica i varalica za koju se zanimao čak i Interpol, Čedo Kralj, popularnije Delon, oduvijek nas je učio tome da su ekscesi i iznenađenja bit njegove naravi, te da je svako čuđenje njegovim potezima neumjesno. Odlazio bi u trenu kad bismo se naviknuli na njega, vraćao se iznenada, baš kad bismo ga počeli zaboravljati. Bavio se svim i svačim, počesto stvarima i poslovima koji su nadilazili naša najcrnja nagađanja. Patetično je tvrdio kako bi ga mnogi rado vidjeli iza rešetaka, ali se

kleo da nikad nije prodao dušu crnom vragu. Znali smo da ne laže, premda je u svakodnevnim stvarima znao i te kako lagati. Ahasver i apatrid iz metafizičkih, ali počesto i iz golih materijalnih razloga, učinio je najluđi potez kad je prije nekoliko dana tajno stigao u naš grad na proslavu dvadesetogodišnjice mature. Baš zbog njegove prisutnosti, ta je proslava poprimila pomalo karakter kružoka tajne organizacije, jer je bilo nužno da što manje ljudi zna za njegov kratki povratak. Veselio se, pio, pjevao, zabavljao čitav ostarjeli razred i vješto odbijao znatiželju onih koje je mučilo to otkuda je sad banuo u rodni grad. Poslije ponoći izišao je s nama, nekolicinom prijatelja, i vrlo brzo rekao kako mora otići jer još noćas mora prijeći talijansku granicu. Jasno, svi su znali da se državna granica s urednim papirima sasvim lako prelazi u svako doba dana i noći, osim... osim ako se ne zoveš Čedo Kralj. Slutio sam tada da ima svoje interne metode prelaska granice, ali mi ni nakraj pameti nije bilo da će se vratiti tako brzo, i to u zatvorenom metalnom lijesu.

Da pogreb bude tmuran i neizvjestan, pobrinulo se nekoliko činilaca. Prvo nas je nenadani štrajk radnika „Vrta“ spriječio da podignemo već naručene i plaćene vijence. Zatim se nešto šušalo o štrajku komunalnog poduzeća, pod čiju je ingerenciju spadalo i gradsko groblje. Taj je štrajk, na sreću, odgođen za dvadeset četiri sata, pa su ga na svojim leđima osjetili sutrašnji mrtvaci. Zatim su nastali problemi s katoličkim svećenikom koji se tog dana osjećao loše zbog nekakve nepoznate viroze, a sveopću pomutnju napravio je i očajni otac koji je u nastupu neočekivana bijesa počeo inzistirati da se pogreb odgodi kako bi se obavila obdukcija. Tumačili su mu da je tako nešto sasvim neizvedivo, na što je on slegnuo ramenima i počeo neutješno ridati.

S pola sata zakašnjenja i sa svećenikom koji je neprekidno šmrcao, pogreb je ipak krenuo. Na ulazu u groblje na nas se izlio pravi prolom oblaka i učas nam promoćio odijela. Za mrtvačkim kolima sporo su koračali Čedin otac, majka, tetka i senilni djed sa sela, koji zacijelo nije znao gdje se nalazi i koga to pokapaju. Za njima smo išli mi... mi, prijatelji do groba. Milan Grabar polako je koračao, izbjegavao veće mlake i, zaogrnut američkim „montgomerijem“, izgledao već poput nekog tko se navikava na američku modu i američki život. Ili mi se to samo činilo zbog toga što sam znao da mu je u džepu Pan Am-ova avionska karta, i što svatko s takvom kartom u džepu djeluje pomalo američki. Do Milana je posrtao debeli i pretjerano ćelavi direktor lokalnih kinematografa Ljubo Brabec, čiji je nesigurni korak bio posljedica dvodnevne alkoholne apstinencije. Do Ljube, ali bliže meni, koračala je Ljubina žena Irena i gušila se od plača. Zasižno se doimala kao osoba koju je ovaj pogreb najviše potresao, i da je netko neupućen promatrao ovu tužnu povorku, svakako bi pomislio da je uplakana Irena pokojnikova supruga. Ali ne, ona je već deset godina bila žena Ljube Brabeca, čitavo jedno desetljeće promatrajući kadrovski i privatni pad svog slučajnog muža. Korak-dva iza nas ljuljala se i zanosila predebela Seka Živanović, nekadašnja školska i gradska ljepotica, koja je u svojim najsjajnijim danima dobila nadimak Arleta, po ljupkoj ženi princa Valijanta. Uz nju stisnula se njena desetogodišnja kćerka Ines, za koju je ova turobna povorka predstavljala tek groteskni pogreb slabo joj znanog stričeka. Dvije važne osobe iz manje-više opravdanih razloga nisu prisustvovala simboličnom bacanju ilovače na Delonov lijes. Prva je bila Milanova sestra i moja bivša žena Sonja, koja se upravo nalazila na svom drugom bračnom putovanju sa čovjekom

koji je zacijelo bio manji idiot od mene, a druga Jaromir Kralik, koga smo zbog nepoznavanja drugih, prikladnijih čeških riječi oduvijek zvali Brambor. Jaromir nije mogao ispratiti Delona jer ga je već devet godina čekao na jednoj drugoj parceli ovog istog groblja.

II.

Premda su mi posve strana patetična razmišljanja o pogrebima, odgonetavao sam te kišne večeri čemu nas zapravo vraćaju pogrebi. Sjedio sam u roditeljskom domu koji već poodavno ne doživljam kao prisno mjesto s kojega sam krenuo u život, i nalakćen nad svoj nekadašnji radni stol, buljio sam kroz prozor van u kišu, nadajući se da će mi kakav koristan odgovor povratiti raspoloženje za ovu jedinu večer koja me dijeli od povratka u Zagreb. Otac se smucao po kući, šušajući istrošenim slamnatim šlapama i izbjegavajući one smušene razgovore koje smo nekoć vodili o politici, ekonomiji i sportu. Otkako je umrla majka, razgovarali smo sve manje, prepuštajući sve naše dosadašnje nesporazume šutnji i zaboravu. Pretpostavljam da je mislio kako sam popodnevnim pogrebom potresen. Nisam bio potresen, prije bi se reklo da me groteskni pogrebni ritual zbunio i oneraspoložio. U biti sve je bilo jednostavno te se dalo usložiti u nekoliko neporecivih činjenica. Čede Kralja više nema, ništa više nije isto, klapa s kojom sam odrastao malo-pomalo se raspala, kao što se promijenio i grad koji sam po nekoj navadi oduvijek držao svojim. Pokopi nas dakle ne vraćaju nikakvoj metafizici, nego golom fakticitetu, vraćaju nas ilovači. Jedini pouzdan niz jest niz dragih mrtvaca, među koje se nekom neizbježivosti preselio i Čedo

Kralj koga smo nakon one večeri, kad smo u provincijskom kinematografu odgledali *Rocca i njegovu braću* – počeli zvati Delon. Da, sve je bilo jednostavno, ali se s takvom jednostavnošću nije dalo živjeti.

U pola osam, prokisao, nekako čudno nasmijan, kao da mu je neugodno, na vratima se pojavio Miki Grabar i rekao da se došao oprostiti. Tutnuo mi je u ruke fascikl s tri stotine stranica, koji je do tada držao neotuđivom svetinjom, a onda u mračnom hodniku zapalio cigaretu i ustvrdio da u sobu neće ulaziti. Mirno, kao da se radi o sitnoj trivijalnosti, odložio sam njegovu čuvenu *Povijest pornografije* na ormarić za cipele i rekao kako ću mu svakako pisati o tome što mišlim o rukopisu, na što je on odmahnuo rukom i rekao da je to suvišno. Ostavlja mi rukopis naprosto stoga što mi nešto mora ostaviti.

Zamislio sam se i začudio kako u ova gotovo četiri desetljeća poznanstva s Mikijem Grabarom nisam uspio sačuvati nijednu sitnicu koja bi me podsjećala na njega. Nakašljao se i otriaso pepeo s cigarete na pod, nakon čega smo, umjesto da se predamo glupavim sentimentima rastanka, izišli na kišu i stali štelati mjenjač i fergazer mog renaulta. Neprekidno je pričao nešto o dizama, o prednostima Zenithova karburatora, o nesavršenosti igličasta ventila, o omjeru ulja i goriva, a onda se okrenuo i otišao kući po gedore. Znao sam da je to izgovor i da ga više neću vidjeti. Spustio sam pokrov motora i vratio se u sobu. Polako, nesigurno i s nekim strahopoštovanjem, otvorio sam *Povijest pornografije* i počeo čitati tekst koji je povijest, estetika, traktat, biografija, intimni zapis, patologija, fantastika, opscenost, bildungsroman, hrestomatija, a prije svega uspomena i privatna mitologija kojom započinjem nesiguran i krajnje subjektivan zapis o Mikiju Grabaru i meni.

III.

„Stav represivnih sistema prema pornografskoj proizvodnji dvojakog je karaktera; oni koji njenu tenziju drže oslobađajućom, zabranjuju je potpuno, oni pak koji u njoj vide otvoreno polje sublimiranja individualnih i socijalnih energija svesrdno je potiču“, stoji u uvodu rukopisne *Povijesti pornografije* mog najboljeg druga Milana Grabara – Mikija. Te tri stotine stranica tipkanog bankposta i pelira, te rukom nažvrljanog trgovačkog papira, predstavljaju zacijelo jednu od najčudnijih knjiga što sam ih uopće držao u ruci. Predmet rasprave sasvim je precizno naznačen u naslovu knjige, ali se smjerovi istraživanja do te mjere razilaze i računaju da bi se Mikijeva *Povijest pornografije* mogla mirne duše zvati i „Estetika pornografije“, „Fenomenologija pornografije“, „Uvod u pornografiju“ ili „Teorija pornografskih žanrova“. Ili, tko zna kako još! Mikiju Grabaru, izvanrednom poznavacu i strastvenom uživaocu „pornografskih proizvoda“ pri pisanju ovog pozamašnog i ambicioznog ogleđa nije toliko nedostajalo pozitivnog znanja, koliko mu je nedostajalo metodologije i znanstvene akribije. Rezultat je toga djelomičan nered u kojem se gdječad gube smjerovi i ciljevi istraživanja, a spoznaje, tamo gdje nisu trivijalne, gdječad su mutne i nedovoljno artikulirane. Tako se, primjerice, izvorišta evropske pornografije pronalaze u faličkim kultovima, kojima autor pridaje karakter kolektivne erotofilije, premda antropologija nikad nije uspjela do kraja proniknuti u njihov pravi smisao i funkciju. Političke konotacije „privatnog hardcore moviea“ (čveni superosam pornić) gube se u sasvim neadekvatnoj filmološkoj interpretaciji čvene idiotarije koja se zove *Duboko grlo* (*Deep Throat*). Iz frojdističke analize *fellatio* izvlače se sasvim neprimjereni

zaključci, koji bi bolje pristajali kakvoj sociološkoj raspravi. Vrlo su zanimljive i lucidne rasprave i analize erotskog i pornografskog u slikarstvu *fin de siècle*, ali je sasvim nepri- mjeran zaključak koji ovom likovnom fenomenu pronalazi uzore u stanovitim pornografskim dagerotipijama. Znan- stveni aparat, reference i citati kojima barata Milan Grabar jednako su čudni, jer otkrivaju poznavanje nekih najegzo- tičnijih izvora, a u isto vrijeme zanemaruju neke notorno poznate. Autor je, čini se, temeljito svladao Freudov *Uvod u psihoanalizu* ali, sudeći po tekstu, ne poznaje Freudove analize velikih umjetničkih djela. U politološko-psiho- analitička razmatranja pornografije fašizma upustio se oboružan Jungom, umjesto Wilhelmom Reichom, o kome ne zna ništa, premda na jednom mjestu sasvim neumjesno spominje „organsku energiju“. Na bar dvadesetak mjesta u knjizi spominju se rezultati slabo poznatog učenika Kanta i Fichtea – Friedricha Karla Forberga i njegova nastavljača Isidorea de Lisieuxa, ali zato, ma koliko listali Mikijevu studiju, nećete nabasati ni na de Sadea, ni na Bataillea, a o Foucaultu da i ne govorimo.

U zemlji s oko dvadeset posto nepismena stanovništva i oko šezdeset posto nepismenih književnika, Mikijeva po- prilična ortografska dezorijentacija ne zabrinjava previše, ali je zato terminološki kaos pedantnom čitaocu ponekad naprosto neizdrživ. Nije vam jasno kako je, s jedne strane, čuo za *polipigista*, *miksoskopiju* i *infibulaciju*, a kako, s druge strane, olako brka *ejaculatio precox* i *ejaculatio ante portas*, i kako oralni seks na dva mjesta naziva „lingvistički seks“. Simpatičnim i šarmantnim doima se što se sred suhoparnog i apstraktnog baratanja latinskim terminima iz sfere sek- sualnosti, onako nehotice, probije i pokoji kolokvijalizam poput „sakilja“, „kurtona“ i „glavića“.

No, kako se Mikijevu *Povijest pornografije* ne bi držalo zaludnom kupusarom, moram odmah istaći da su briljantna mjesta u knjizi ona koja se zadržavaju na duboko proživljenim oblicima pornografskog umijeća, dakle mjesta potkrijepljena vlastitim i generacijskim iskustvima. Na tim stranicama autor se doima manje znanstvenikom, istraživačem, a više fenomenologom svakidašnjeg života. Tako je neponovljivo poglavlje o kućnom „hardcoreu“, njegovim tehnološkim pretpostavkama i oblicima društvenosti, koje je inaugurirao. Vrlo su točna i dojmljiva zapažanja o dobi „pornografske oskudice“ (kasne pedesete i rane šezdesete godine) u kojima kao pornografski fenomeni počinju funkcionirati relevantna umjetnička djela poput Lawrenceova *Ljubavnika lady Chatterley* ili raskošnih Rubensovih aktova. Poglavlje o videoporniću (u kojem se nalazi i smiješna distinkcija između VHS i Betamax pornića) također je puno simpatičnih zaključaka, od kojih neki kao da imaju i sociološki karakter, npr. onaj po kojem videopornić nudi umjetne pornografske rajeve devizno potentnom *upper classu*, dok se u funkciji porno-kastratora često pojavljuje devizno-carinska kontrola (!).

No, moram priznati, sve moje kritičke i često ironične opservacije uz *Povijest pornografije* mog najboljeg prijatelja Milana Grabara posve su neumjesne, jer Miki nikad nije namjeravao tih tri stotine čudnih stranica podastrijeti javnosti. Prije bi se reklo da ih je pisao tek tako, jer nije imao ničeg pametnijeg čime bi ispunio jalov i uglavnom besmislen život. Zašto nije uspio pronaći ništa pametnije, vjerojatno je pitanje koje bi trebalo postaviti nekom drugom. Ali, boli te druge ona stvar za Mikija Grabara!

Danas, 6. lipnja 1987., kad se Miki nalazi negdje iznad Atlantika u PAN AM-ovu zrakoplovu, koji ga nepogrešivo

odvodi do sigurne američke destinacije, gdje će svom trajavom životu pokušati pridati nešto više digniteta, *Povijest pornografije* postaje knjiga važnija za mene negoli za njega. Unatoč metodološkoj zbruci, u toj važnoj knjizi postoji skriveni oris koji objašnjava i mojih četrdeset godina. Iz te niti, pornografske doduše, satkana je i ova kronika kojom ću pokušati evocirati ova četiri desetljeća u kojima sam poznavao Mikija Grabara, u kojima sam pokušavao upoznati i samoga sebe.

IV.

Povijest pornografije o godini 1948. (jer to je godina našeg rođenja) i o godinama koje su slijedile govori kao o vremenu „pornografskog ništavila“. Poznajući Mikijevu brzopletost u donošenju zaključaka, sasvim je sigurno da je ova pompozna sintagma prije rezultat njegova nepoznavanja tog vremena negoli rezultat povijesno-znanstvene dedukcije. Kako smo 1948. Miki i ja bili bespomoćno smiješna dojenčad, mogao je mirne duše zabilježiti da je to vrijeme bilo vrijeme posvemašnjeg „iskustvenog ništavila“. Jasno, Miki Grabar svoju tezu dokumentira time što je novo i mlado društvo imalo strogo kodificiran repertoar mitova i ciljeva. Unutar kojih je svaki, pa i pornografski hedonizam bio na udaru ideološke prohibicije. Unatoč retoričkoj bombastičnosti, takav je zaključak sasvim neodrživ, jer se pornografija uvijek javlja u alternativnim sustavima koji nisu obuhvaćeni kodeksom ideoloških i ekonomskih ciljeva. Sasvim je vjerojatno da je pornografija u svom alternativnom prostoru mogla mirno koegzistirati s idealima prve petoljetke, primjerice.

Sadržaj

- 7 Povijest pornografije
- 495 Neozbiljna generacija u ozbiljnim vremenima
(Mario Kolar)
- 507 Bilješka o autoru

Čitajte u našoj nakladi

Goran Tribuson
Truba Cheta Bakera
Roman

Sašo Ognenovski
Turneja
Roman

Simona Jovanoska
Dan jednog crva
Roman

Alina Nelega
Oblak u obliku deve
Roman

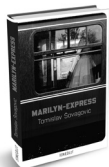
Ana Schnabl
Remek-djelo
Roman

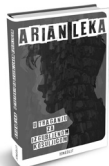
Ingvild H. Rishøi
Stargate
Roman

Stefan Zweig
Ljubav Erike Ewald
Roman

Tomislav Šovagović
Marilyn-express
Roman

Arian Leka
**U traganju za izgubljenom
košuljicom**
Roman

E. T. A. Hoffmann
Orašar i Kralj miševa
Roman

Ivan Klíma
Sat tišine
Roman

Irma Sztáray
**Posljednje godine
carice Elizabete**
Roman